

Lectuursuggesties Latijn: 2de semester 2021-2022

[laatste update: 12/10/2023]

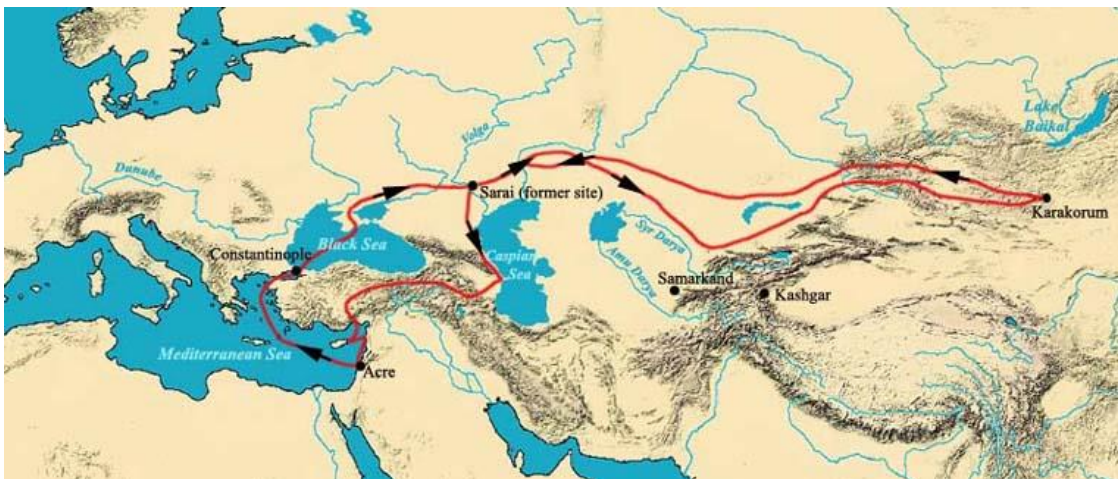
In dit tweede document met suggesties voor de lectuur van niet-klassieke teksten werd rekening gehouden met enkele thema's en genres die in een korte bevraging van leerkrachten aan bod kwamen.

Even ter herhaling ... Sinds het schooljaar 2021-2022 hebben in het Vlaamse Onderwijs ook niet-klassieke teksten een plaats (*naast* de traditioneel gelezen auteurs als Caesar, Vergilius, Cicero, etc.) in de cesuurdoelen voor de tweede graad; vanaf het schooljaar 2023-2024 treden ook in de derde graad de bijhorende specifieke eindtermen in voege. Om aan eventuele noden en vragen bij leerkrachten tegemoet te komen, biedt het platform *Didactica Classica Gandensia* van de Universiteit Gent op regelmatige basis lectuursuggesties aan op haar website. De onderzoekers van de afdelingen Latijn en Grieks aan de Gentse vakgroepen Taalkunde en Letterkunde hebben immers een gevestigde expertise in teksten uit niet-klassieke perioden. Hieronder vindt u dus zoals gezegd enkele suggesties voor het tweede semester op basis van populaire genres en thema's bij leerkrachten en leerlingen. We laten het over aan de leerkrachten om te beslissen welke teksten haalbaar zijn voor hun leerlingen en reiken slechts een beknopte beschrijving van het taalgebruik aan.

De volgende latinisten hebben hieronder een bijdrage geleverd: Wim Verbaal [WV], Simon Aerts [SA], Alessandro Papini [AP]. Zij stellen zich ook graag ter beschikking voor eventueel verder overleg.

1. Reisverhalen

- [Willem van Ruubroeck](#), *Itinerarium* [WV] – Verslag van zijn reis in 1254 naar Karakorum, de winterse residentie van de Mongolen.

Willem is een franciscaan die (waarschijnlijk in opdracht van Lodewijk IX van Frankrijk) naar het hart van **Mongolië** trekt. De Mongolen of ook wel Tartaren zijn aan het begin van de 13de eeuw plots onder Genghis Khan in de Europese geschiedenis opgedoken. Willem heeft misschien de opdracht te proberen een bondgenootschap met de Mongolen te sluiten tegen de Arabieren of tegen Byzantium. Zelf wilde hij ongetwijfeld de Mongolen bekeren.

Zijn **verslag is levensecht** en gebaseerd op de notities die hij onderweg moet hebben gemaakt. Het laat de eerste confrontatie zien van een westerling (uit Rubrouck? Frans-Vlaanderen) met Azië. Willem kende voorgangers maar die lieten geen verslagen na. Hij beschrijft de verbijstering van

een maandenlange tocht over de Russische steppe waar je enkel lucht en vlakke ziet, de rillingen die hem bevangen bij het drinken van de Mongoolse drank, de cosmos (*kumis*, gefermenteerde paardenmelk) maar die hij later niet meer kan missen, het winterverblijf van de Khan waar de sneeuw metershoog ligt en hij als franciscaan nog weken op blote voeten blijft lopen tot hij eindelijk toch laarzen aandoet. Hij beschrijft ook als eerste westerling de ontmoeting met boeddhisten, waarschijnlijk Tibetanen, met wie hij in discussie gaat. Het verslag bevat pareltjes van **vervreemding en ontdekking**, zowel voor de auteur als voor ons, en is in een erg **toegankelijk Latijn** geschreven. Er zijn passages bij voor elke leeftijd vanaf het 3de jaar. Bij onze studenten viel al vaak op hoe respectvol Willems beschrijving is van de culturen en gewoontes die hij op zijn weg tegenkomt – eens iets anders dan Caesar en Columbus.

Engelse vertaling online: <http://depts.washington.edu/silkroad/texts/rubruck.html>

Latijnse tekst (recentste editie): Guglielmo di Rubruk, *Viaggio in Mongolia (Itinerarium)*, a cura di Paolo Chiesa, Milano, Fondazione Lorenzo Valla, Mondadori, 2011. Voor een online alternatief (Michel & Wright 1839), zie deze [link](#).

Ook deze [masterscriptie](#) van Simon Corveleyn (promotor: Wim Verbaal) kan interessant zijn.

- [Ludvig Holberg](#), *Iter subterraneum Nilii Klimii* (1741) [WV]

Ludvig Holberg († 1754) geldt als de vader van de Verlichting in Denemarken en Noorwegen. Zijn Deense komedies zijn klassiek. Daarnaast was hij de auteur van zowat alle genres die in de 18de eeuw beoefend werden. Daaronder valt ook zijn fantastisch **reisverhaal à la Jonathan Swift** van een Noorse natuurkundestudent naar het middelpunt van de aarde. Hier komt hij eerst terecht in een utopische samenleving van sprekende en denkende bomen en vervolgens in een distopische wereld waar apen de scepter zwaaien.

Uiteindelijk slaagt hij erin macht te verwerven en een veroveringstocht te organiseren. Op dat moment (Hfdst. 13, [Latijnse tekst](#)) krijgt hij een boek voorgelegd waarin een verder onbekende Tanianus zijn reis vanuit de kern van de aarde naar de oppervlakte beschrijft. Deze Tanianus komt daarbij uit in

Europa en beschrijft in het boek wat hij daar allemaal te zien kreeg. De passage is een vlijmscherpe maar extreem ironische **satire op het West-Europa** van de 18de eeuw waarin weinig landen en nationaliteiten gespaard blijven. Het Latijn is pittig maar doenbaar, vooral omdat het allemaal zo herkenbaar is en om korte beschrijvingen gaat. Vanwege het satirische karakter wel meer **geschied voor de 3de graad**. Een (archaïsche) vertaling in het Nederlands is beschikbaar als e-book via [Google Books](#).

- [Christoffel Columbus](#), *Epistula de insulis nuper repertis* (1494) (cf. [Wikipedia](#)) [WV]

De Latijnse tekst van de brief waarin Columbus zijn ontdekkingen wereldkundig maakte. Deze werd gelijktijdig geschreven en rondgestuurd met de Spaanse brief. Hij verhaalt over de eerste ontmoetingen van Columbus met de bewoners van de voor hem nieuwe wereld. Omdat Columbus geen schrijver was, is het Latijn zeker **niet te moeilijk**. Het bevat alleen veel nieuwe woorden die hij nodig heeft om de nieuwe indrukken te vatten. Latijnse tekst via de [Bibliotheca augustana](#).

2. Lyriek: enkele grote dichters uit de post-klassieke periode

- [Rutilius Namatianus](#) (4de – 5de eeuw): *De redito suo* [AP; tekst hieronder hoofdzakelijk van Wikipedia]

Rutilius behoorde tot een zeer voornamelijk familie uit Zuid-Gallië. Hij had zich in Rome gevestigd en bekleedde er in 414 de functie van stadsprefect. In 416 verliet hij Rome en keerde hij naar zijn vaderland in Zuid-Gallië terug, om zijn landgoederen te inspecteren die zwaar geleden hadden onder de barbaarse invallen. Van deze **reis**, die vanuit Ostia over zee ging, maakte hij een poëtische beschrijving, in een lang gedicht van twee boeken, *De Reditu suo*, waarin blijkt hoe in die dagen (vier jaar na de plundering door Alarik I) de stad Rome nog voor velen een aureool van macht en grootheid bezat.

Zijn dichtwerk is beroemd gebleven om het **lyrische afscheid van Rome** (genoemd als *Koningin, schoonste der aarde, der goden en sterfelijken moeder*), waarvan hij de grootheid en de roem tot in de wolken verhief, op de vooravond van de barbaarse invallen die definitief een einde zouden maken aan de Pax Romana. Om die reden is *De Reditu suo* wel eens de zwanenzang van de Romeinse poëzie genoemd.

Als metrum koos hij het **elegische distichon**, omdat dit niet alleen overeenkomt met de weemoedige gevoelens van de dichter, maar ook herinnert aan Ovidius' reisbeschrijving in de *Tristia*.

Het gedicht is aangenaam om lezen, ondanks enkele gemeenplaatsen en stoplappen. Als spiegel van de tijdgeest in bepaalde kringen is het zeer waardevol, onder meer door de felle aanvallen van een "heidense" intellectueel tegen de joden en het christendom. **Tekst** en Engelse vertaling via [deze link](#).

- [Alcuinus](#) (York, ca. 735 – Tours, 804), de vader van de Europese humaniora [WV]

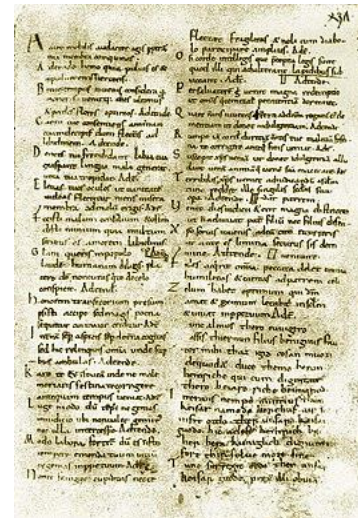
Alcuinus was een groot lyrisch dichter met een sterk classicistische inslag; een prachtig voorbeeld is zijn **Koekoeksgedicht** (*Versus de cuculo*; [Latijnse tekst](#)) waarin hij speelt met de echo's. Het is een pastorale tweezang tussen Menalcas (Alcuinus) en een van zijn leerlingen (Daphnis) over een andere leerling die verdwenen is.

- [Walahfried Strabo](#) (Zwaben, ca. 808 - 849), de grootste Karolingische dichter [WV]

Zijn *metrum sapphicum* of *Versus in laude felicis Augiae* is een van de mooiste **heimwee**-gedichten die er ooit geschreven zijn. Hij schrijft het in de Sapphische strofe tijdens zijn verblijf als jonge student in Fulda (Noord-Duitsland) en drukt er al zijn verlangen in uit naar het klooster op het eiland Reichenau in de Bodensee ([Latijnse tekst](#)).

- [Carmina Cantabrigiensia](#) (10de-11de eeuw) [WV]

Deze bundeling bevat **vlot leesbare gedichten** met korte humoristische verhaaltjes zoals het sneeuwkind (CC14), de leugenwedstrijd (CC15) of het verhaal van een ridderlijke vriendschap tussen Cobbo en Landfried (CC6). Maar het bevat ook de mooie jammerklacht van een vrouw om haar ontrouwe vriend (CC48). Het Latijn is beschikbaar via de [Bibliotheca augustana](#). Beter bekend zijn natuurlijk de [Carmina Burana](#) (11de-12de eeuw), hoewel ze soms onderschat worden qua omvang en diversiteit: ze bevatten de rijkste bloemlezing aan alles wat de vrije en metrische lyriek heeft voortgebracht en zijn daardoor heel wat rijker dan het beeld dat men er meestal van heeft.

- Tot de **satirische** dichters behoren [Hugo Primas](#) (zie ook [hier](#)), de [Archipoeta](#) (zie ook [hier](#)), en [Walter van Châtillon](#) (zie ook [hier](#)) [WV].
- Grote **lyrische** dichters uit de humanistische periode zijn [Enea Silvio de Piccolomini](#) (later paus Pius II), vooral zijn liefdespoëzie aan Cynthia (zie ook [hier](#)), en [Johannes Pontanus](#) (zie ook [hier](#)) [WV].

3. Historiografie

- [Gregorius van Tours](#) (6de-eeuwse bisschop, Gallo-Romein), *Decem libri historiarum* (ook bekend als *Historia Francorum*) [SA]

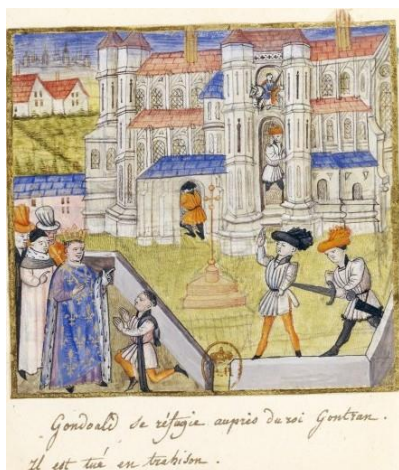
De taal is die van een moedertaalspreker die een opleiding genoten heeft maar zich richt op de gewone mens, in zoverre die enige overtuiging nodig heeft om het christelijke pad (beter) te bewandelen. Je kan dus rekenen op **verzorgd maar eenvoudig taalgebruik**, dat getuigt van de **normale taalvariatie** van de 6de eeuw en van Gallië. De spelling kan wat vreemd ogen, maar daar geraakt men snel aan gewend, net zoals Herodotos na Xenophoon ook wel went. De syntaxis is echter een stuk eenvoudiger dan die van Caesar of Tacitus, en zo versnelt het leestempo in veel gevallen ook. Sta na de eerste lessen niet te veel stil bij “problematisch” (i.e. niet-klassiek) taalgebruik (een overzicht vind je in de bijlage van [deze bijdrage](#)): het leesbegrip en -plezier mag echt wel primeren. Voorzie wel de nodige woorduitleg bij de lectuur.

De 10 boeken **geschiedenis** beginnen bij ‘het begin der tijden’, i.e. Adam en Eva, en eindigen in de eigen tijd en leefwereld van Gregorius van Tours, waar hij trouwens in het 4de boek al beland is. Naast enkele grotere lijnen zoals de politieke geschiedenis en de geschillen tussen de Merovingische koningen/broers, is het ook (en vooral) een schat aan verhalen en halve legendes over heiligen als Sint-Martinus, martelaren allerhande en een bijzonder leuk verslag van ‘de opstand in het klooster van Poitiers’, verspreid over verschillende *libri*.

Een leuke instapper is de legende van [Sint-Brixius](#) aan het begin van boek II (par. 1), die in 2017 aan bod kwam in de rubriek 'Pagina niet gevonden' van *Iedereen beroemd* (misschien wel te vinden via het *Archief van het Onderwijs?*): een verhaal over een ondeugende jongeman die het tot bisschop schopte maar wiens verleden hem bleef achtervolgen, tot op het punt dat hij verdreven werd uit Tours na een "valse!!!" (*sic iudicat Gregorius*) aanklacht voor het verwekken van een kind bij een non die zijn was deed, ondanks het dubbele mirakel dat hij uit z'n mouw schudde om de aanklacht ongegrond te doen blijken. Heel **amusaant** om te lezen!

De vertelling over "[De opstand in het klooster van Poitiers](#)" bevindt zich in volgende paragrafen: VI.29 (eerste vermelding), (IX.2), IX.39-43 (grootste gedeelte van het verhaal), X.15 (de climax met enkele heftige scènes) en X.16 (*transcriptum* van het proces nadien, bijzonder taalgebruik, misschien eerder in vertaling?). Ga gerust zelf eens op ontdekking en kies welke delen je wil lezen.

Minder religieus maar best leuk is de verhaallijn rond de troonpretendent [Gundovald](#): naar eigen zeggen was die terug naar Gallië 'gelokt' om de troon over te nemen, door mensen die hem later lieten stikken. Een verhaal over trots, vertrouwen (breken) en de onvermijdelijke slechte afloop, dat sommigen misschien wel een beetje doet denken aan *Game of Thrones*, pakkend gebracht door Gregorius die hier en daar verscheurd lijkt door een zekere sympathie en een streven naar neutraliteit. Passages: VII. 14, 26-28, 30-38, met een climax in VII. 38.

De Latijnse **tekst** van Gregorius' *Decem libri historiarum* vind je via de [Bibliotheca Augustana](#); de voornaamste kritische uitgave is via [deze link](#) vrij toegankelijk. Sowieso is de hele overlevering problematisch en zijn er ontzettend veel alternatieve lezingen (vooral fonetisch), maar uiteindelijk moet je gewoon een editie kiezen en daarvan genieten. (Oudere) **vertalingen** vind je online in het [Engels](#) (abridged) en in het [Frans](#); de Nederlandse vertaling is van Fik Meijer (1994).

4. 'Jong zijn' in de Oudheid

- [Claudius Terentianus](#): de 'antieke' versie van een eerstebachelorstudent die om extra kotgeld vraagt aan z'n vader [AP, SA]

Uit het Egypte van de 2de eeuw n. Chr. zijn een aantal brieven (in het Grieks en in het Latijn) bewaard gebleven van communicatie binnen de familie van Claudius Tiberianus, op papyrus. Ze bieden met andere woorden een rechtstreekse blik op het dagelijkse leven en de dagelijkse taal in die tijd. Dankzij **kritische uitgaven** zijn ze vlot leesbaar, mede door hun sterk spreektaalige karakter. In een van die brieven ([P. Mich. VIII. 471, CEL 146](#)) krijgen we een herkenbaar beeld van de jongeman op zoek naar extra **leefgeld**. De brief is opgenomen in de *Anthology of Informal Latin* van de recent overleden James Adams (2016, pp. 265-284), een grote naam o.a. op het vlak van taalvariatie in het Latijn. Adams biedt de tekst aan met vertaling (zie ook [hier](#)) maar vooral ook een gedetailleerde bespreking van het **taalgebruik**. Deze brief kan dus om verschillende redenen interessant lesmateriaal zijn.

- [Hroswitha van Gandersheim](#) (10de eeuw): een non met gevoel voor humor [SA]

Vele Romeinse komedies volgen het perspectief van een jongeman tijdens de fratsen die hij uithaalt om een meisje te 'veroveren', wiens gevoelens er feitelijk zelden toe doen; op het einde is er het huwelijk als 'happy end'. De *Dulcitius* van [Hroswitha](#) zet dit alles **op z'n kop**: we volgen in deze komedie het perspectief van drie jonge maagden die allemaal op hun manier de avances van de blinde Dulcitius proberen te ontlopen. Na een reeks grollen en fratsen legt Dulcitius het uiteindelijk aan met ... een set keukenpotten. Het 'happy end' is evenwel wat van duistere aard: na het ontsnappen van de avances van Dulcitius worden de drie vrouwen op brutale wijze gedood voor hun geloof. Een pleidooi van Hroswitha voor het **martelaarschap** eerder dan het huwelijk? Jonge vrouw zijn in de katholieke middeleeuwen, het was wat ... ([Engelse vertaling](#), [Latijnse tekst](#)).